

Türkiye’de Somut Kültürel Mirasın Korunması Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırıkkale-Delice Örneği*

A Field Study on The Protection of Tangible Cultural Heritage in Turkey: Kırıkkale-Delice Example

Nazlı YÜCEL BATMAZ

*Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
nazli_yucel@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-1950-7410>*

Makale Başvuru Tarihi: 18.11.2020

Makale Kabul Tarihi: 25.02.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Gülhanım BİÇİCİ

*Yüksek Lisans Öğr., Kırıkkale Üniversitesi,
SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.,
gulhanimbicici@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0156-6888>*

Anahtar

Kelimeler:

Kültür,
Kültürel Miras,
Somut Kültürel Miras,
Kültürel Mirası Koruma,
Kırıkkale,

ÖZET

Kültürel mirasın korunması evrensel bir mesele olup, dünya devletlerince kültürel mirasın korunmasına ilişkin pek çok sözleşme, tüzük ve bildiri yayınlanmıştır. Türkiye’de de, taraf olunan Venedik Tüzüğü, Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, ICOMOS, ICOM, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi gibi yasal dayanaklar ve kuruluşlar ile kültürel miras koruma altına alınmaya çalışılmaktadır. Söz konusu çalışmanın amacı, Kırıkkale İli Delice ilçesinde kültürel mirasın korunma ve bilinirlik düzeyinin boyutları ile ortaya konulmasıdır. Çalışma ile halkın kültürel mirasa bakış açısının anlaşılması ve hukuki normların işlerliği ölçülmek istenmiştir. Araştırma esnasında nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Delice ilçesinde yaşamakta olan, belediye başkanlığında görev yapmış ve yapmakta olan 3 kişi, 2 kaymakamlık personeli, 5 emekli memur ve 2 esnaf olmak üzere toplamda 11 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda Delice ilçesinde kültürel mirasın korunması ve bilinirliği konusunda halkın yeterli bilinç düzeyinde olmadığı ve yönetsel açıdan yetki ve sorumlulukların sınırlı ve yetersiz bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

Culture,
Cultural Heritage,
Tangible Cultural Heritage,
Protection of Cultural Heritage,
Kırıkkale,

Protection of cultural heritage is a universal issue and many conventions, regulations and declarations regarding the protection of cultural heritage have been published by the states of the world. Cultural heritage is tried to be protected in Turkey by legal bases and organizations, which Turkey is a party, such as the Venice Charter, the Convention for the Protection of the World Natural and Cultural Heritage, ICOMOS, ICOM, the European Convention for the Protection of Architectural Heritage and the European Convention for the Protection of the Archaeological Heritage. The aim of this study is to reveal the dimensions of the protection and awareness level of cultural heritage in Delice district of Kırıkkale province. It is desired to understand the public's perspective on cultural heritage and to measure the functionality of the legal legislation. During the research, the in-depth interview technique, one of the qualitative research methods, was used. Interviews were held with a total of 11 people, including 3 people, 2 district governorship staff, 5 retired civil servants and 2 tradesmen, who live in Delice district, who worked and are working in the mayor. As a result of the study, it was concluded that the public was not at a sufficient level of awareness about the protection and awareness of the cultural heritage in Delice district and that the administrative authority and responsibilities were limited and insufficient.

* Bu makale Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ danışmanlığında, Gülhanım BİÇİCİ tarafından hazırlanmakta olan aynı adlı tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan tüm olaylar, toplumsal açıdan belli bir kültürel birikimi sağlamış ve kültürel mirası oluşturacak tecrübeleri ortaya çıkarmıştır. Kültürel birikim, bir kente ait olan en önemli göstergedir. Kentte yaşayan insanların, kente kattıkları değer yargıları ve kenti biçimlendirme şekillerini ortaya koyar. Kültürel miras ise tüm kültürel değerlerin ve geleneklerin somut göstergeleridir. Kültürel mirasın, zenginleşerek yeni kuşaklara aktarılabilmesi en başta bilinçli bir kültürel koruma ile mümkündür. Koruma anlayışına ilişkin temel varsayım ise, neyin yani hangi değerlerin korunacağı ile ilgilidir. Bu değerler “taşınır” ve “taşınmaz” kültür varlıkları olarak iki ana gruba ayrılmaktadır (Ahunbay, 2009:22).

Kültürel mirasın korunması konusu sadece ulusal boyutta ele alınabilecek bir konu değildir. İnsanlığın ortak tarihini ifade etmesi bakımından evrensel bir nitelik göstermektedir. Bu nedenle koruma anlayışı uluslararası bir tasnifle anlaşılmaktadır. Korunmaya ilişkin uluslararası alanda belirlenen birtakım sözleşmeler ve kurullar mevcuttur. Türkiye’nin uluslararası çerçevede taraf olduğu “*Venedik Tüzüğü*”, “*Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*”, “*ICOMOS*”, “*ICOM*”, “*Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi*” ve “*Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*” yasal dayanaklardan birkaçıdır (Ahunbay, 2019:42-63). Aynı zamanda ülkemizde “*1710 sayılı Eski Eserler Kanunu*”, “*2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*”, “*2872 sayılı Çevre Kanunu*” ve “*2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu*” gibi düzenlemeler ile korumaya ilişkin perspektif çizilmeye çalışılmıştır. Koruma anlayışına ilişkin olarak ulusal düzeydeki yasal dayanaklar, uluslararası sözleşmelerden teorik olarak ayrılmamaktadır. Konu uygulama noktasına geldiğinde ise tartışmaya açık bir hale gelmektedir (Tapan, 1998:204).

Bu amaçla çalışmada öncelikle kültürel miras kavramına ilişkin tanımlar, kent ve kültürel miras ilişkisi, dünyada ve ülkemizde kültürel mirasa yönelik yaklaşımlar ifade edilmeye çalışılmıştır. Kavramsal çerçeve, literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur. Alan araştırması kısmı ise, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan “derinlemesine mülakat” tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma, kamu yönetimi literatüründe sayıca az olan kültürel miras araştırmalarına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Kültürel mirasın korunması yönündeki, halkın tutum ve tavırları ile yönetim kademelerindeki sorumluluk bilinci ölçülmek istenmiştir. Mülakatlar, Kırıkkale iline bağlı Delice ilçesinde görüşmeciler ile yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler, köken itibarıyla Delice’de doğmuş, büyümüş ve halen yaşamakta olan tecrübeli kişiler, yerel esnaf, çiftçiler ve politika belirleyiciler arasından seçilmiştir. Çalışma kapsamında ilgili sahada, mevcut kültür varlıklarının araştırmaya daha açık hale getirilmesi, tanınması ve korunma algısının daha üst seviyelere çıkartılması amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL AÇIDAN KÜLTÜR VE KÜLTÜREL MİRAS

Kültür; maddi ve manevi tüm değerlerin bir arada olduğu, topluma karakteristik özellikler kazandıran bir bütündür. Literatürde “kültür” kavramına ilişkin pek çok tanım bulunmakla birlikte, hemen hemen bütün tanımlarda yer alan ortak vurgu, “*bir millete ait ortak özellikleri*” barındırmasıdır (Binark, 2015:17-19). Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Genel Türkçe Sözlükte kültür kavramı; “*Tarihsel, toplumsal gelişme süresi içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin*”, şeklinde tanımlanmaktadır (www.sozluk.gov.tr). Bu tanıma bağlı olarak kültürün “*bir sonraki nesle devamlılık*” ölçütünde “*kültürel miras*” kavramına ilişkin bir formasyon oluşturduğu ileri sürülebilir.

Kültürel miras, genel itibarıyla literatürde yer alan çalışmalarda “*toplulukların paylaştıkları ortak bağ*” olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda kültürel mirasın “*geçmiş, bugün ve gelecek*” arasında bir köprü kurduğunu ifade etmek mümkündür (Tunçer, 2017:3). 1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’de kültürel miras kavramının kapsamı anıtlar, yapı toplulukları ve sitler olarak belirlenmiştir. Her bir kapsamda “*tarih, sanat veya bilimsel açıdan istisnai evrensel değere sahip olma*” özelliğine vurgu yapılmıştır (UNESCO, 1972). Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nde ise daha teknik bir terim olarak arkeolojik miras kavramı “*yapılar, inşaatlar, mimari eser grupları, açılmış sit alanları, taşınır varlıklar, diğer tüm anıtlar ve bunların çevresi...*” şeklinde ifade edilmiştir (Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 1992).

Kapsam olarak geniş bir literatüre atıf yaptığı göz önüne alındığında, kültürel miras için somut ve soyut olarak ikili bir ayırım yapmak kavramı daha anlaşılır hale getirecektir. İlk olarak somut olmayan kültürel miras, bir

yaşam biçimi olarak karşımıza çıkar. Gelenek - görenek kavramsallaştırması ile birlikte bir kültür oluşturan tecrübeler, fikirler ve değer yargılarının tümünü içeren yaşam formları kültürel mirasın soyut bir tanımlamasını yapar. Somut kültürel miras ise, insan üretimi olan taşınır ve taşınmaz tüm eserler (Özkartal, 2015:26-36), sultalı kalıntıları ve doğal sit alanlarını kapsamına almaktadır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017:58-67).

Kültürel miras, ait olduğu toplumun tüm birikimlerinin toplamıdır. Nesiller arası aktarımda canlılığını korur ve geliştirir (Akça, 2017:577-596). Mevcut dönem içerisinde, tarih sahnesinde ortaya çıkan değerlerin doğru anlaşılacak yorumlanması, kültürel mirasın iyi stratejilerle korunup gözetilmesi yoluyla gerçekleşir. Kültürel miras medeniyet kavramının aynadaki yüzüdür. Bu nedenle daha geniş bir bakış açısı ile evrensel nitelikte bir önem taşımaktadır. Dünya üzerinde yer alan tüm toplulukların geçmiş yaşantıları, insanlık tarihi açısından birbirini tamamlayan bir yapbozun parçalarını oluşturmaktadır (Rukancı, 2018:99-116). Bu nedenle kültürel miras, sadece tek ülkeye ait ve o ülkenin sınırları içerisinde kalan bir kavram olmaktan çok, evrensel bir değer taşımaktadır.

Kültürel miras, toplumsal bir kimlik oluştururken aynı zamanda insanların benliklerinin bir yansımasını oluşturur. Bu nedenle kültürel mirasın korunması anlayışı bir tercih olarak karşımıza çıkarken, tarihsel perspektifte bir çeşit ritüel haline gelmektedir. Bu anlayış içerisinde kültürel miras insanların sanatsal yönünü ortaya çıkartırken, kişisel arzuların dışı vurumu olarak şekillenir. Sürdürülebilirliğin günümüze kadar ulaşması ise zaman ve mekân eşgüdümü ile gerçekleşmektedir (Harkin, 1995:650-670). Kültürel mirası koruma anlayışı bir tercih olarak tasvir edilmektedir. Bu tercih, tarihsel olarak önem taşıyan bir olgunun telafisi olmayan büyük kayıplar neticesinde zedelenmesi ve yerel düzeyde kalmaması ile ilişkilidir. Yerellikten evrenselliğe geçişte, yaşanan bir kayıp tüm insanlık tarihinin ortak bir kaybı haline gelmektedir. Bu noktada koruma anlayışı bireylere evrensel bir sorumluluk yüklemektedir. İnsanların yaşadığı tahribat ve yıkım, doğanın kendi kendine yarattığından daha fazladır. Tarih boyunca yaşanan savaşlar, terör olayları, yağmalamalar doğal seleksiyon sonucu gerçekleşen afetlerden daha yıkıcı bir etkiye sahiptir (Karpuz, 1990:405-408). Söz konusu sorumluluk anlayışı ekseninde, mevcut şartlardaki değişimin göz önünde bulundurulması gerekir. Sahip olunan veya ekseriyette bilinen kültürel miras varlıklarının korunması; henüz ortaya çıkarılmayan “*kayıp mirasların*” ise teknik yönden araştırılarak envanterinin yapılması gereklidir (Gümüüşçü, 2018:101-120).

3. KÜLTÜREL MİRAS VE KENT

Kentsel alanlar geçmiş ve gelecek arasında, devamlı ve fiziksel bir dönüşümün yansımasını oluşturmaktadır. Söz konusu dönüşümün hızlanması ve yavaşlaması, tarihi çevre açısından süreklilik kazandırmamak veya tarihsel çevreyi çöküntüye uğratmak gibi iki bilinmeyenli bir denklemi karşımıza çıkartır (Hassler vd., 2004:1-7). Kentsel mekân, bir kentin oluşumunda en önemli biçimlendirici unsurdur. Toplulukların bir arada bulunabilmeleri bir mekânda gerçekleşir. Koşullar, biçimler ve gerekli formlar değişiklik göstermekle birlikte, topluluklara kimlik kazandıran ve bu kimliğin yansıması olan etken mekândır. Bu bağlantı zamanla organik bir şekil alarak kentsel kültürü oluşturmakta ve kültürel mirasa bağlı olarak aitik duygusunu aşılacaktır (Curaoğlu ve Sipahioğlu, 2002:25-29).

Kentin kültürel açıdan kavramsallaştırılması tartışmalarına ilişkin analizlerden biri kentin karakteristiği üzerinedir. Kentin kültürel analizi üzerine görüşlerini öne süren Levis Mumford’a göre; kentin fiziki varoluşu mekân, barınak, faaliyet, mübadele ve muhafaza üzerine kuruludur. Toplumsal bölünme ise sadece ekonomik temelli olmayıp kültürel süreçleri de kapsar (Mumford, 1937). Kentsel mekâna anlam kazandıran şey, barındırdığı toplulukların nitelikleriyle ve mekânın fiziksel özellikleriyle ilişkilidir. Bu nedenle kent sadece varlık gösteren bir fiziksel mekân değil, toplumsal bir yaratımdır (Özdemir, 2010:44-77). Kent kimliğine ilişkin yapısal öğeler, yüzlerce yıllık tarihi geçmişi ile kentlerin kültürel mirasını oluşturmaktadır. Camiler, kiliseler, hanlar, hamamlar, antik çağ dönemi yapıları gibi sivil mimari örnekleri (Tunçer, 2006) toplumsal açıdan bir ayna işlevi görmektedir. Bu yapısal öğelerin tümü kentin, kentte yaşayan insanların, alışkanlıkların, toplumsal yaşantının ve oluşan kültürel atmosfer hakkında bilgi sağlar (Gökaltun, 2010:126-137).

Kentlerin fiziksel yapılarını şekillendiren tek etken doğal çevre değildir. İçinde yaşayan toplumun kültürel, politik ve stratejik tutumları kentleri şekillendiren unsurlar arasındadır. Zaman içerisinde doğan çeşitli ihtiyaçlar kentsel yapı içerisinde fiziki oluşumlara kaynaklık etmiş ve şekillendirmiştir. Örneğin topluluklar arasındaki çatışmalar sonucunda savunma sistemleri geliştirilmiş; surlar, duvarlar, yapay setler inşa edilmiştir. Savunma ve koruma ihtiyacı ile yapılan setlerin, tarımsal üretim maksadıyla su kenarlarında oluşturulan yapıların zaman içerisinde ihtiyaca göre geliştirilmesi kentsel organizasyonlar arasındaki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Kentsel mekân kurgusu, merkez-çevre ilişkisi bağlamında zamanla gelişen bir kimlik göstermiştir (Kürkçüoğlu, 2010:78-95). Oluşturulan yapılar, mevcut dönem içerisinde geçmiş uygarlıkların kentsel yaşamlarının

anlaşılması için kaynaklık etmektedir. Geçmişten gelen kültürel mirasın anlamlandırılması, günümüz ihtiyaçları arasındaki benzerlikleri ortaya koymak ve yeni formların geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Kültür, literatürde yer alan pek çok çalışmada “birikimin ürünü” olarak tasvir edilmektedir. Kültürü birikimler sonucu oluşan değerler toplamı olarak ele almak bir sürekliliği ve ayırt edicilik özelliklerini ortaya çıkartır. Tarihin ve doğanın kente atfettikleri imgesel boyut beraberinde bir özdeşleşmeyi de getirmektedir. Zengin kültürel dokuya sahip olan kentler, bu envanterleri aracılığıyla belirli simgesel özellikler kazanmaktadır. Kentsel kimlik ve kültürel miras arasındaki ilişki karşılıklı bir etkileşimle açıklanabilir. Kent kültüründe kalıcı öğelerin korunarak geliştirilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1999).

Kültür mirasları, kentler ve devlet arasında sıkı sıkıya örülmüş güçlü bir bağ bulunmaktadır. Kültürel miras kentsel değeri belirleyen bir ölçüttür. Merkezde devlet meşru otoriteyi elinde tutan bir mekanizma olarak, kentsel kültürün korunmasında başlıca aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası anlaşmalar nezdinde yüklenen sorumluluk anlayışı dışında kalan, içten gelen bir etik sorumluluk anlayışı söz konusu olmaktadır. Yerel düzeyde ise koruma anlayışı, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı gereğince yerellik gösteren konularda asli yetkilerinden kaynaklanmaktadır. İlgili güç ve bilinç kazanımı ise gerekli sorumlulukların yerine getirilmesi hususunda önem taşımaktadır (Keleş, 2006:9-18).

4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE KÜLTÜREL MİRAS

Kültürel miras, ait olduğu ülkeye özgü bir kavram olmaktan ziyade, uluslararası düzeyde bir boyuta ve değere sahiptir. Bu nedenle kültürel mirası koruma anlayışı da uluslararası bir unsur haline gelmiştir. Bu nedenle kültürel mirası korumaya ilişkin, uluslararası düzeyde kabul görmüş pek çok anlaşma ve hukuk normu bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına ilişkin birçok hukuk normu yürürlüğe konmuştur. Mevzuat içerisinde yer alan yasalar, normatiflik açısından taraf olunan uluslararası sözleşmeler ile paralellik göstermektedir. Ancak uygulama noktasında bazı noktalarda eleştiriye açık durumlar söz konusu olabilmektedir.

4.1. Kültürel Miras İle İlgili Uluslararası Sözleşme ve Tüzükler

Tarih sahnesi savaşlar, terör olayları, yıkımlar gibi pek çok olumsuzluğa tanıklık etmiştir. Tüm bu olayların, insanlık tarihinin mirasına yadsınamaz biçimde kötü etkileri olmuştur. 20. yüzyılda pek çok uzman tarafından, insanlık mirasını korumaya yönelik olarak evrensel ilkelerin belirlenmesi hususunda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu noktada 1931 tarihli “Atina Tüzüğü” önemli bir adımdır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017:58-67). Atina Tüzüğü, insanlık mirasını koruma işlevinin uluslararası düzeyde ve Birleşmiş Milletler nezdinde gerçekleştirilmesi konusunda önemli tavsiyeler içermektedir (Atina Tüzüğü, 1931). Atina Tüzüğü’nden sonra 1964 tarihli Venedik Tüzüğü de kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli kavramsallaştırmaları içerir. Venedik Tüzüğü’nde korumanın amacı “*bir sanat eseri olduğu kadar, tarihi belge olarak da korumak*”, şeklinde ifade edilmektedir (Venedik Tüzüğü, 1964). Venedik Tüzüğü’nü izleyen uluslararası sözleşme ve tüzükler şu şekildedir (Ahunbay, 2019:42-63);

- UNESCO ve Dünya Mirası Sözleşmesi (1972)
- 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı ve Avrupa Mimari Miras Tüzüğü (1975)
- 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı ve Amsterdam Bildirgesi (1975)
- Avrupa Mimari Mirasının Korunması, Granada Tüzüğü (1985)
- Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi (ICOMOS, 1990)
- Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Valetta (1992)
- Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Korunmasıyla İlgili Eğitim ve Öğretim İçin Kılavuz (ICOMOS, 1993)
- Nara Özgünlük Belgesi (1994)
- Avrupa Antik Tiyatrolar ve Gösteri Mekânları Ağı, Segesta Bildirgesi (1995)
- Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Belgelenmesi İçin İlkeler (ICOMOS, 1996)
- Avrupa Antik Tiyatrolar ve Gösteri Mekânları Ağı, Verona Tüzüğü (1997)

- Avrupa Konseyi, Antik Gösteri Mekânlarının Kullanımına İlişkin Tüzük (1997)
- Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (ICOMOS, 1999)
- Ahşap Mimari Mirasın Korunması İçin İlkeler (ICOMOS, 2017)
- Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü (ICOMOS, 1999)
- Arkeoloji ve Kent Projesi: Avrupa İyi Uygulama İlkeleri (2000)
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Floransa (2000)
- Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler (ICOMOS, 2003)
- Duvar Resimlerinin Korunması, Restorasyonu ile İlgili İlkeler (ICOMOS, 2003)
- Kültürel Yollarla İlgili ICOMOS Tüzüğü (2008)
- Kültür Mirası Sitlerin Yorumu ve Sunumu ile İlgili ICOMOS Tüzüğü (2008)
- Endüstri Mirası ile İlgili ICOMOS-TICCIH Ortak İlkeleri (2011)
- 2018 Avrupa Kültürel Miras Yılı

16 Kasım 1972 tarihli sözleşme ile UNESCO'nun kültürel miras tanımında anıtlar, yapı topluluklar ve sitler yer almaktadır (UNESCO, 1972). Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Nara Özgünlük Belgesi'nde koruma kavramı ise; *“bir yapıtı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemler”* (Nara Özgünlük Belgesi, 1994) olarak tanımlanmıştır. Yapılan tüm bu çalışmalarda ortak tema, kültürel mirasın sadece tek bir millete ait olmayan, insanlık tarihi açısından evrensel önem taşıyan bir kavram olduğudur.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, 14 Şubat 1983 tarihinde 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak Türk hukuk sisteminde bağlayıcı bir faktör haline gelmiştir (<https://kvmgm.ktb.gov.tr/>). Sözleşme kapsamında Türkiye, sahip olduğu kültür varlıklarını koruma sorumluluğunu yerine getirmeyi ve gelecek nesillere kültürel mirasını aktarmayı yasal zorunluluk halinde getirmiştir (Oğuz, 2007:6).

4.2. Türkiye’de Kültürel Miras Kavramına İlişkin Perspektif

Türkiye Cumhuriyeti, çok stratejik coğrafi konuma ve binlerce yıllık tarihi geçmişe sahip köklü bir devlettir. Tarihin pek çok sahnesinde, doğu ve batı arasında zengin ticaret yollarına transit bir ülke olmuştur. Bu anlamda kültürel miras zenginliği ile evrensel düzeyde ciddi bir sorumluluk düzeyine sahip olması gereken ülkelerden biridir. Ülkemizde kültürel miras kavramına ilişkin ilk yasal düzenleme 1973 tarihli *“1710 Sayılı Eski Eserler Yasası”* olmuştur (Tunçer, 2017:14). Bunun devamında 1982 Anayasası'nın 63. Maddesinde;

“Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir”,

şeklinde belirtilen hüküm gereğince kültür ve tabiat varlıklarının korunması güvence altına alınmıştır. Daha sonra ise 1983 tarihli *“2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası”, “2872 sayılı Çevre Kanunu”* ile *“2873 sayılı Milli Parklar Kanunu”* yürürlüğe girmiştir.

2863 sayılı kanunun yürürlüğe girme amacı; *“korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir”* (2863 s. Kanun, md.1), şeklinde belirtilmiştir. Bu kanun kültür varlıklarının korunması ile ilgili Türkiye'deki temel düzenlemedir.

Kanun gereğince taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının mülkiyeti devlete aittir. Devlet adına bu varlıkların kullanım ve korunması ise Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. 1991 yılında yürürlüğe giren *“383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”* ile milli park ve özel çevre koruma bölgelerine ait sorumluluk Orman ve Çevre Bakanlıklarına devredilmiştir (Özdemir, 2005:20-25).

Tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi konusunda Türkiye, diğer devletlerden farklı bir konumda değildir. Fakat ortaya çıkan eleştiri, Türkiye’de koruma anlayışı çerçevesinde geçerli bir politika sağlanamamış olmasıdır. İstenilen düzeyde bir devlet korumasının olmadığı ileri sürülmektedir. Kültürel mirası korumaya yönelik oluşturulan yasalar, her ne kadar teorik olarak yeterli görülse de, sosyal ve ekonomik yetersizlikler, yanlış kentsel planlama kararları, toplumsal bilinçsizlik, denetimsizlik ve hatalı uygulama politikaları gibi sorunlar, yasaların uygulanması noktasında yeterliliğini yitirmesine yol açmaktadır. Uygulamada maddi yükün bireylerin üstüne kalması, toplumsal anlamda bir bilinçsizlik oluşturmuştur. Aynı zamanda toprak rantına verilen önemin, kamusal çıkar yerine bireysel çıkarların da ön planda tutulduğunun bir göstergesidir (Tapan, 1998:204).

5. KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE BİLİNİRLİĞİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI

Kırıkkale – Delice örneklemini üzerinde kültürel mirasın korunması ve bilinirliği üzerine yapılan alan araştırmasında, öncelikle araştırmanın amaç ve yöntemine yer verilecektir. Sonrasında ise araştırma ile elde edilen bulgular ortaya konulacaktır.

5.1. Araştırmanın Amaç ve Yöntemi

Araştırma ile Türkiye’de somut kültürel miras varlıklarının korunmasına ilişkin algı düzeyinin irdelenmesi ve bu vesile ile kentleşme alanında kültürel miras üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlanması hedeflenmiştir. Araştırma örneklemini olarak ise Kırıkkale İline bağlı Delice İlçesi seçilmiştir. Örneklemin seçilmesindeki en büyük etken, bu ilçenin coğrafi konumu itibarıyla Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerine ulaşımında transit bir geçiş yolu üzerinde bulunmasıdır. Ayrıca bu ilçe, doğuda Sungurlu ve Yerköy ilçeleri; batıda Balışeyh ilçesi; güneyde Keskin ilçesi ve Kırşehir ili; kuzeyde ise Sulakyurt ilçesi ve Çankırı ili ile çevrilidir (www.tarimorman.gov.tr). Delice ırmağının batısında kalan yerleşim birimi Hitit, Roma ve Bizans imparatorlukları döneminden kalma bulgular neticesinde eski bir yerleşim yeridir. Araştırmalar neticesinde “*kral yolu*” olarak isimlendirilen bir güzergâh üzerinde yer aldığı tespit edilmiştir (Altın, 2010:22). İlçe merkezinde “*Çömelek Kayalar*” olarak isimlendirilen kayalık bölgede Hitit dönemine ait pek çok kalıntı çıkartılmıştır. Bu nedenle bölgeye ilk yerleşenlerin Hititler olduğu düşünülmektedir. Literatürde, ilçenin ilk isminin “*Piran*” olduğu yazmaktadır. Mevcut ismini ise ilçe sınırları içerisinde geçen ırmaktan almıştır. Keskin ilçesine bağlı bir köy olan Delice, 1928 yılında bucak haline getirilmiştir. 1946 yılında Kırıkkale’nin ilçe olmasıyla birlikte Kırıkkale’ye bağlanmıştır. 1960 yılında ise 36 köy ile birlikte ilçe haline getirilmiştir (www.ktb.gov.tr).

1700’lü yıllarda Delice ilçe merkezinde kurulan Karabekir Mahallesi’nin, dönemin Ankara - Tokat arası istikametinde ilerleyen kervan yolunun güzergâhında olduğundan söz edilmektedir. Bu kervan yolu üzerinde kervanların konaklaması için Çapanoğullarından Çorum ayanı Mahmut Bey’in ilçe merkezine iki kilometre uzakta olan Akçeşme suyunu, Karabekir’in kurulacağı bölgeye getirttiği rivayet edilir (Delice, 2014:12). Osmanlı İmparatorluğu, 1760-1780 yıllarına tekabül eden aralıkta Türkmen ve Yörük boylarını zorunlu iskâna tutmuştur. Literatürde Çorum ayanı Mahmut Bey’in Demirci Karabekir ve Karaduman isimli kişileri obalarını toplayarak yerleşik bir köy kurmaları konusunda görevlendirdiği geçmektedir. Köyün, Delice ilçe merkezinde “*Karabekir Mahallesi*” adıyla anılan eski yerleşim biriminde kurulduğu belirtilmektedir. Mahallenin ismi kurucusu Demirci Karabekir’den gelmektedir (<http://www.delice.gov.tr/>). Başlangıçta köy olarak kurulan Karabekir, sonrasında Kethudalık mertebesi almıştır. İlk Kethüda ise Mustafa Ağa isimli şahıs olmuştur (Delice, 2014:12).

Çalışmada literatür taraması ile kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan derinlemesine mülakat yöntemi ile çalışmanın alan araştırması kısmı yapılmıştır. Araştırma alanını oluşturan sahada yaşayan yerel halk ile birebir gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, konuya ilişkin ilginin ve farkındalığın yeterli düzeyde olmadığı kanaatine varılmıştır. Bu nedenle anket çalışması gerçekleştirilmenin, çalışmanın amacına uygun sonuçlar vermeyeceği öngörülmüştür. Yerel tabanda ilgi düzeyinin yeterli olmaması hasebiyle bölgedeki politika inşa süreçlerinde yer alan kişilerle “derinlemesine mülakat” tekniğinin uygulanmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda Kırıkkale İlinin Delice İlçesinde toplamda 11 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde ilçede var olan somut kültür varlıklarına ilişkin tutumlar ve bu kültür varlıklarını korumaya ilişkin sorumluluk bilinci düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır.

5.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

İlçe merkezinde ikamet eden görüşmeciler, yeni ve eski dönem belediye başkanları, kaymakamlık çalışanları, esnaf ve çiftçilik faaliyeti icra eden kişilerden oluşmaktadır. 41 ve 78 yaş aralığında bulunan görüşmecilerin tümü Delice’de doğmuş, büyümüş ve halihazırda Delice’de yaşamakta olan kişilerdir. İlgili sahada toplumsal ilişkiler, birbirine sıkı sıkıya bağlı aile/akrabalık hiyerarşisi şeklinde gelişmiştir. Tanışıklık ve komşuluk ilişkileri nüfus azlığına da bağlı olarak kırsal alan kültürüne göre şekillenmiştir. Görüşmeci olarak belirlenen kişilerin seçilmesinde en büyük etken, bölge kültürüne vakıf oldukları düşüncesidir. Bu bağlamda görüşmecilere;

- Kültürel miras kavramına ilişkin perspektif,
- Kültürel mirasın kentsel değere ilişkin katkıları,
- Delice ilçesindeki kültür varlıklarının neler olduğu, mevcut durumu, sorumluluk bilinci, günlük yaşantıya etkileri,
- Delice ilçesindeki kültür varlıklarını korumaya ve tanıtmaya ilişkin bireysel bakış açıları,
- Delice ilçesindeki kültür varlıklarını korumaya ilişkin gerçekleştirilen faaliyetler,
- Delice ilçesindeki kültür varlıklarını korumaya ilişkin yerel birimlerin yetki ve sorumlulukları

ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu kapsamda kültürel miras algısı ve koruma anlayışına ilişkin düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

5.2.1. Temel Kavramlara İlişkin Sorular

İlk olarak kültürel mirasın tanımlanmasına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda;

- Kültürel miras nedir ve nasıl tanımlanır?
- Korunması neden önemlidir?

şeklinde iki soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tümü kültürel mirası “*atalarımızdan bize kalan değerler*” olarak ifade etmiştir. Korunması konusunda önemin ise “*geçmişten tecrübe edinebilmek*” olduğunu belirtmişlerdir. Kültürel miras kavramı ile ilgili olarak verilen cevaplar çoğunlukla somut olmayan kültürel mirasa ilişkin gelenek-görenek, folklor gibi kavramlar olmuştur. Örneklemin kırsal bir alan olduğu göz önüne alındığında, kültürel miras anlayışının somut olmayan kültürel mirasa ilişkin olduğu belirlenmiştir. Kültürel miras kavramı sorulduğunda çoğunlukla kentsel kültür varlıkları düşünülmemiştir.

5.2.2. Kültürel Miras ve Kent Kültürü Bağlamında Yöneltilen Sorular

İkinci olarak görüşmecilere, kültürel miras ve kent arasındaki ilişkiye karşı tutumlarını ölçmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Sorular şu şekildedir;

- Kültürel miras bir kentin değerini yansıtır mı?
- Kültürel mirasın bölgesel kalkınmada önemi nedir?

Bu soruların yönetilmesindeki amaç, kültür mirası olarak nitelendirilen alanların kentler için artı bir değer oluşturup oluşturmayacağına saptanmasına yöneliktir. Görüşmecilerin tümü “*kültürel mirasın bir kentin değerini yansıtacağını*” ve “*kültürel mirasın bölgesel kalkınmada rolünün büyük olduğunu*” düşünmektedir. Görüşmecilere “*böyle düşünmelerindeki sebepler*” sorulduğunda ise eğitim ve mesleki durumuna göre alınan cevaplar değişiklik göstermektedir. Örneğin görüşmecilerden biri “*kültürel miras bir kentin değerini yansıtır mı?*” sorusuna şu şekilde cevap vermiştir;

“Ülkenin değerini yansıtır. Bugün dikkat edin gözümüz Orta Asya’da. Nedir acaba diyoruz. Atalarımızın ata bindiklerini güreştiklerini görüyoruz. Günümüzde kültürel değerlerimiz yozlaşıyor. En basitinden düğünlerde çalınan müzikler değişiyor. Eskiden halay çekerlerdi. Şu an yok. Kültür dediğimiz zaman çıkan hazineler de yaşadığımız geçmişin aynasıdır. Işık tutar. Bu topraklar şu an bizim ise bu toprakları var eden insanlara minnet duymalıyız. Bu topraklar bizim olurken çeşitli badireler atmışız. Bu bakımdan atalarımızın bize bıraktığı bu mirasa sahip çıkmamız ve geçmişimizi bilmemiz gerekir. Çünkü geçmişini bilmeyen geleceğini göremez.” E.K.

Bir başka görüşmecinin cevabı ise şu şekildedir;

“Yansıtır. Yaşam biçimlerinin nasıl olduğunu öğrenmemiz ve onlardan örnek almamız için gereklidir.” O.Ş.

Diğer bir görüşmeci ise şu şekilde cevap vermiştir;

“Örneğin Ayasofya. Şu an tek başına İstanbul’u temsil edebiliyor. Çevremizde de bağcılık faaliyetleri ile akla gelen ilk yerlerden biri Delice’dir. Delice ilçesinde temel ekonomik faaliyetin bağcılık olduğunu düşününce kalkınma açısından da bağcılara verilen önem büyüktür. Delice üzümü ve Delice pekmezi ile alakalı patent alma çabamız var. Geçmişten gelen bir gelenek olarak bağcılık bizim kültürel mirasımız, temel çabamız da bunu tanıtma ve koruma yönünde.” D.B.

5.2.3. İlçedeki Kültür Varlıklarının Mevcudiyeti İle İlgili Sorular

Üçüncü olarak görüşmecilere yaşadıkları yer olan Delice ilçesindeki kültür varlıklarının neler olduğu ve mevcut durumları hakkında sorular sorulmuştur. Sorular şu şekildedir;

- Kültürel miras, her bir kültüre dolayısıyla tüm insanlığa geçmişten devredilen sanatsal veya sembolik tüm maddi işaretlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre Delice ilçesi sınırları içerisinde “kültürel miras” olarak nitelendirilebilecek alanlar nereleridir?
- Delice ilçesinde kültürel miras olarak nitelendirilen alanların korunması yönünde yöre halkının sorumluluk bilinci ne durumdadır? Kültürel mirasa ne derece sahip çıkmaktadırlar?
- Delice bölgesindeki kültürel mirasın yöre halkının günlük yaşamına etkileri nelerdir?

Bu noktada görüşmecilerin verdiği cevaplar çok spesifikdir. Bu soruların amacı, ilçe halkının yaşadıkları mekânda bulunan kültür varlıklarının tanıyıp tanımadıkları ölçülmek istenmesidir. Öncelikle Delice ilçesinde bulunan kültür varlıklarının neler olduğuna ilişkin sorulara gelen cevaplardan bazıları şu şekildedir;

“...Tarih öncesinde bu bölgede ‘Piran’ isimli bir şehir yaşamış. Bu Bizans döneminde mi veya daha evvelinde mi şu an hatırlamıyorum. Bu şehri sonradan aradığımızda bakıyoruz bizim bu koca dereye inen yerin öbür tarafında mezarlıklar var. Lahitler var gaz dolum tesisinin öbür tarafında. Oradan da aşağıda nehir beride akarmış. Biz bir kanal gördük. Şu an içtiğimiz su oraya gidermiş. Suyun oraya gittiğine dair pöyrekleri gördüm. Orada bir şehrin oluşumuna dair bilgilere bizzat şahidiz. Piran diye bir şehrin bu bölgede var olduğunu fakat ne kadar nüfusu olduğuna dair bir bilgimiz yok. 3000 5000 kişilik bir şehir olabilir... Bizim tespit ettiğimiz bu su kanalı yakın tarihli bir su kanalı değildir Piran şehrine giden su. Tarih çok geride olduğu için yok olmuş hakkında fazla bir şey bilinmiyor... Piran devleti ile birlikte aynı zamanda Çandır diye bir şehir. Şimdiki Çongar köyü altında, Tavaözü köyü civarında orası sulak bir bölge, birkaç bin yıl önce Piran tarihi ile beraber yine 5000 nüfus civarında veya daha fazla bir şehir kurulmuş. Bugün o şehrin kurulduğu yer devletçe koruma altına alındı. Çongar köyü isminde Çandır şehirden alıyor. Demek ki tarihi yakın diye tahmin ediyorum. Bir başka yerde Çerikli köyümüz eski bir köy, orada 500 yıllık bir cami var. Şu an koruma altında... Bizim burada Anadolu’nun kültür varlığı derken coğrafi olarak dünyada iki yerde yaşamış gergedan var. İki yerde yaşamış derken bir Amerika’da yaşamış Bir de bizim burada Gözükızılı köyünün orada yaşamış. Amerika’dan, Fransa’dan ve Türkiye’de Ankara Üniversitesi’nden ilgili kişiler geldiler ve gergedanın kafasını buldular. Kafayı bizzat gördüm alt çene uzunluğu yaklaşık 2 metre. Bölgede bir gergedanın yaşadığı, hatta bir yavrusunun olduğu tespit edildi. Sonra gelip yavrusunu da bulmuşlar. Gelenler burada iki üç sene kadar kaldı ve çalıştı. Uydudan tespit edilmiş. Bu da bir Kültürdür çünkü daha önce de bu bölgede yaşamış. Bir tanesi de Amerika’da bulunmuş başka dünyanın hiçbir yerinde yok... Yine bizim bölgede şimdiki Sarıyaka köyünün olduğu yerin altında kurulu bir şehrin olduğu söyleniyor ve bu bölgede şehir kalıntılarının bol miktarda olduğu ve insanların oraya kaçak bir şekilde define aramaya gittiği bilinmektedir. Devlet sonradan burayı koruma altına almıştır. Köylerimizdeki o nüfuslar tespit edilmiş. Coğol köyü var oraya yakın. En çok neferi olan köymüş. Tabii Osmanlı döneminde bu yakın tarihimiz de tespit edilmiş... Bir de Elmalı köyümüz var. Orada bir mozaik tablo çıktı üstü açıldı ama korunuyor... Delice’ye ilk 1938 yılında Konaklar yapılmış... Delice Nehri üzerinde Ankara’yı Samsun’a ve Samsun’u Ankara’ya bağlayan tek bir yol mevcut idi. Tokat’tan Samsun’dan Amasya’dan ve doğu vilayetlerinde gelip kervanlarla Ankara’ya, İstanbul’a

gidecek insanlar için Delice Nehri üzerinde. Eskiden bizim yerleşim yerinin adı Karabekir'di. Karabekir olduğu için Karabekir Köprüsü diye devlet 1921 veya 1925 yılında bir köprü yapmışlar, ilk beton köprü. Hala daha var. Onu şu an yeniliyorlar. Coğol Köprüsü ismi şu an yenileniyor. O köprüde şu an çok eski... Delice Nehri üzerinde değirmen kurdular. Bu 1800'lü yıllara tekabül edebilir. Civar köylerden gelip değirmende un öğütürlerdi... Çömelek Kaya mevkiinden çok büyük küpler çıktı. O bölgeye ismini veren çok fazla çömlek çıkmasıdır. Bu nedenle o bölgede bir yerleşimin olduğu söyleniyor. Çömelek Kaya'dan çıkartılan büyük küp çarşı meydanında duruyor... Dünyanın belki de en zengin tuz kitlesi bizim Yenişehir köyünde kaya tuzu. Yani bizim yerin altında çok büyük bir tuz denizi var. Yani bu tuz Denizi toprağın altında kala kala taşlaşmış. Maden Teknik Arama Enstitüsü'nün bilgileri alabilirsin. Dünyanın en büyük yeraltı tuz rezervi, yani kaya tuzu Delice bölgesinde. Yenişehir köyü civarında mağaralara girilmedi hala ama kütle halinde tuz çıkartıyorlar..." E.K.

"Mesela Çömelek kayamız var, Söylentilere göre o bölgede Rumların yaşadığı Rum mezarlığı olduğu ve orada bazı kalıntıların çıktığı. Mesela bir tane çömlek çıkartıldığı ve benzer su kanallarının olduğu söylenmekte. Bu kayalıkların yapay bir oluşum olduğunu söylüyorlar bildiğimiz bu. Ama bunun dışında köylerde de olduğu söyleniyor fakat fazla bilgim yok." S.Y.

"Delice'nin ilk yerleşim tarihinden itibaren baktığımız zaman ve birtakım kitaplarda okuduğumuz üzere burada ilk defa Sümerlerin yaşadığı söyleniyor. Burada konargöçer bir yaşam tarzı benimsemiş. Konargöçerlerin bu bölgeye ilk gelişi Karadeniz üzerindedir. Delice'nin eski adının Karabekir olması, Demirci Karabekir isminde bir beyin bu coğrafyaya gelip yerleşmesi ile başlıyor. Bunlar göçer aileler, besicilikte hayvancılıkla uğraşıyorlarmış özellikle küçükbaş hayvancılık. Bölgede Selçuklulardan, Osmanlılardan kalma tarihi eserler var. Bu eserler yüzyıllar sonra körelmiş. Doğal afetler sonrası bazı yerler toprak altında kalmış. Köylerimizde camiler, hanlar, hamamlar var. Fakat göremiyoruz erozyona uğramış. Örneğin ilk yapılan camii yukarı Karabekir Mahallesi'nde 1863'te yapılan camidir. Yine Karabekir Mahallesi'nde 1938'de yapılan Ahmet Ağa'nın Konağı var. Aynı zamanda köylerimizde bazı tarihi eserler bulunmakta. Zaman zaman bu eserleri gidip görüp fakat şu anki akıbeti hakkında bir bilgim yok. Aynı zaman da şu an Delice halkının geçim kaynağını oluşturan bağcılığı da ele alacak olursak, Osmanlı iskân siyaseti sonrasında buraya yerleşen atalarımızın, üzüm yetiştiriciliği konusunda edindikleri bilgilerin kaynağı da merak konusu. Bağcılık faaliyetleri Delice merkezi ve köylerinde sürdürülen başlıca faaliyettir." O.E.

"Bilinen görünen aklıma gelen sadece Çömelek Kaya olarak tabir ettiğimiz alan var. Oradan çıkan bazı materyaller var küp benzeri. Ora ile alakalı geniş bir araştırmada bu zamana kadar yapılmadı diye biliyorum. O kayalıklarının tepelerindeki oluşumlar biraz dikkat çekici. Aynı zamanda bilgi olarak da Hitit Dönemi'nden kalma bir yerleşim yeri olduğu söyleniyor." Y.D.

İkinci olarak Delice bölgesinde yer alan kültür varlıklarına ilişkin halkın tutumuyla ilgili sorulan soruya gelen cevaplardan bazıları şu şekildedir;

"Halkımızın bilinci çok yok. Delicenin aydın kesimi bu bilince sahip fakat halktan çok şey beklemem lazım. Halkta bu bilinç yok. Örneğin Ahmet Ağa Konağı hali içler acısı. Tarihi cami içerisindeki dut ağaçları oldukça yaşlı ve bakımsızdır. Bu aydın kişiler için bir sorun fakat toplumun geri kalanı için ilgi alanı dışında kalıyor." D.B.

"Biraz kültürlü olan, şöyle diyelim tahsil ve kültür diyelim, insan bunların önemini biliyor. Koruma altına alıyor ve koruyor. Diğerleri daha eğitimsiz insanlar... Nerelerine gelse talan edebilir. Burayı zaten talan ediyorlardı. Yani, bu durum yeni olmayıp, geçmişten günümüze kadar gelen birşey aslında. Tabiki korumak lazım. Bizden sonraki nesillere de bir ışık tutabilir. Bu şekilde düşünüyoruz." M.B.

"Maalesef yok. Şahsi görüşüme göre, orası yerleşim alanından çıkmış durumda. Delice'ye bir turist gelse oraya gidip de oraya gezeceğini, görmek isteyeceğini hiç düşünmüyorum. Akıbetini bilmiyorum. Yıkılma tehlikesi var. Bir de Çömelek Kaya var, eski Çoban Kayalar ama oraya da bir ilgi yok." O.Ş.

"Öyle bir ilgi yok." S.Y.

"Maalesef pek bir sorumluluk bilincinde olduğunu söyleyemeyeceğim. Bildiğim kadarıyla Küçükavşar köyündeki muhtarlığın gayretleri sonucunda orada bir sorumluluk bilinci az çok var

Selçuklulardan kalma bir eserde. Restorasyonu yapıldı büyük bir çaba sonucunda. Yani bunun dışında pek fazla sahiplenen çıkmadı. Sadece cami restorasyonu konusunda büyük talep var. Bu da pek kültürel içerikli olmamakla birlikte ‘en azından camimiz kalsın, daha iyi yapılsın’ düşüncesi ile bize geliyorlar. Köylerde tespit edilen sit alanlarımız mevcut bizim. Bu sit alanlarının korunması ile alakalı olarak vatandaşın hiçbir olumlu geri cevap alamadık. Hatta karşılaşmadık bile böyle bir taleple. Belki idarenin kusuru, belki bölge insanların kusuru bilmiyorum. Tabii sahiplenmek isteyenlerde var. Örneğin Elmalı’da bulunan o mozaiklerin o bölgede bırakılmasını ve oradaki şehrin araştırılmasını isteyenler vardı. Böyle bir istek olmasına rağmen gerçekleşmedi. Eserler alındı ve Kültür Bakanlığı’na götürüldü. Orada bir araştırma yapılmasını ve bir müze haline getirilmesini bizler de çok isterdik. Yani bu tip aksaklıklar vatandaşların ilgisizliğini ortaya çıkarıyor diye düşünüyorum.” A.H.

Üçüncü olarak söz konusu kültür varlıklarının gündelik yaşam üzerindeki etkileriyle ilgili soru sorulmuştur. Gelen cevaplardan birkaçı şu şekildedir;

“Çömelek Kaya mevkiinin sadece görsel olarak bir etkisi var. Görüntüsünün güzel olması itibariyle ilçeyi bir katkısı var yani güzellik katıyor. Bir manzara alanı gibi” Y.D.

“Bizim insanlarımızın bunlardan etkilendiğini pek zannetmiyorum. Çünkü insanlar çok vurdumduymaz. İnsanlar tepki göstermiyor. Yani ben tek başıma gidip tarihi konağı yıkmaya kalksam, insanlar buna tepki göstermez. Turistik anlamda bir getirisi olsaydı insanlar bundan etkilenirdi. Fakat konak şuan atıl durumda olduğu için insanlar açısından tepki çeken veya ilgi duydukları bir alan değil.” İ.B.

“Küçük bir ilçe olduğu için birileri kazı yaparken başkası görmüşse şikâyet ediyorlar. Bir de Tokuş Baba Türbesi var. Orada da yapılar var, hatta orada da kazı yaparken yakalanmışlar. Hititlere ait büyük yerlerin olduğu söyleniyor. Dediğim gibi devlette araştırmadı şu anda. Orası sit alanı ilan edildi diye biliyorum. Karpuz köyünde Nacağı Kanlı diye bir türbe var. Onu biliyorum. Hatta köy muhtarlarına köylerinde var olan kültür varlıklarını araştırmalarını söylemişim. Fakat söylediğim gibi bir ilgi yok.” H.A

“Şahsi olarak her şeyimle sahip çıktığını düşünüyorum. Yöre insanları da sahip çıkıyor. Öyle olmasaydı Sarıyaka Köyü’nün altındaki Çongar, Elmalı ve diğer köylerde sit alanı ilan edilen bölgeler var, insanlar orayı kazmıyor. E.K.

Bölgede geniş bir kültür varlığı hazinesi mevcuttur. Tüm bu cevaplar doğrultusunda, yöre halkının bu kültür varlıklarına ilişkin tutumu belirgin bir çizgiyle çizilmiştir. Yöre halkında özel ilgi duyan kişiler dışında genel itibariyle mevcut kültür varlıklarına karşı bir ilgi bulunmamaktadır. Bilinirlik düzeyinin düşük olması, gündelik yaşam üzerindeki etkiyi minimuma indirmektedir. Kültür varlığı olarak tanımadıkları için, bireysel bir aidiyet ve sorumluluk duygusu oluşmamıştır.

5.2.4. Kültür Varlıklarının Korunması ve Tanıtılmasına İlişkin Perspektif

Çalışmanın bu kısmında bölgedeki kültür varlıklarının mevcut durumu, korunup korunmadığı, tanıtılması ve korunmuyorsa korunması için neler yapılması gerektiğine ilişkin beklentiler sorulmuştur. Sorular şu şekildedir;

- Delice ilçesi sınırları içerisinde yer alan somut kültür varlıklarının mevcut durumu nasıldır?
- Delice ilçesi sınırları içerisinde yer alan kültürel miras gerektiği şekilde korunuyor mu? Korunamıyorsa sebepleri nelerdir?
- Delice ilçesi sınırları içerisinde yer alan kültürel mirasın tanıtılması ve korunması için neler yapılabilir?

İlk soruya gelen cevaplardan bazıları aşağıda belirtilmiştir;

“Yani oradan başka bilinen bir şey olmadığı için, bir tavır bir yöntem hiçbir şey yok. Çünkü böyle şeyler biraz daha farklı anlamlarda çıkartıyor. Orada bir kazı yapılması araştırma yapılması farklı anlamlarda getiriyor. Yani define avcılığı benzeri şeyler gibi. Geçmişte de olmuştu define arayan birileri yakalanmıştı. Böyle bir duyum almıştık kesin olmamakla birlikte.” Y.D.

“Delice ve köylerinde ele aldığımız zaman kültür varlıklarının şu anki durumu atıl durumda. Sahipsiz ve kendi haline bırakılmış. Bazı alanlarda hayvan otlatılıyor. Değeri bilinmiyor. Belli bir eğitim seviyesine ulaşmış olsaydık kültür varlıklarımız da sıkı sıkıya sarılmış olurduk.” O.E.

“Mevcut durumu şöyle; zaten büyük çoğunluğu toprak altındadır. Mesela bir dönem şöyle bir olay oldu. Şahçalı köyünde bir kazı yapılmaya çalışılmış defineler tarafından. Kültür Bakanlığı'ndan bize gelip ora ile ilgilenmemizi rica ettiler. Kültür Bakanlığı sıraya almadan orayı değerlendirmiyor. İl sınırları içerisindeki kültür varlıklarını incelemek için bir sıraya koyuyor. Bu nedenle sırası gelmedikçe gelip bakmıyorlar, ilgilenmiyorlar. Devlet bu şekilde bir inceleme yapıyor. Genel olarak sit alanları korunuyor. Hatta duyduğumuza göre sit alanları ısıya duyarlı bir sistemle korunuyor. Bölgeye canlı bir varlık girdiğinde oradan sinyal alıyorlar ve jandarmaya bildiriyorlar. Sit alanları bu şekilde fakat diğer yerlerde emniyet ya da jandarma sorumlu olduğu bölgesine göre koruma yapıyor. İhbarlar değerlendiriliyor.” H.A.

İkinci soruya verilen cevaplar şu şekildedir;

“Ortada ve fazla somut bir şey olmadığı için koruma da yok. Olduğu şekliyle duruyor. Herhangi bir zarar verme, kırma, yok etme gibi bir durum söz konusu değil.” Y.D.

“Kesinlikle koruma altına alınması gerekiyor. Tabiat şartlarına açık bir şekilde duruyor. Çömelek Kaya mevkiinde kaçak kazılar falan yapıldı.” İ.B.

“Gerektiği şekilde korunmuyor. Korunmamasının sebeplerini bilmiyorum. Sadece restore edilecek diyorlar ama ne olur bir fikrim yok. Parasal sorun mu neyin nesi bilmiyorum.” O.Ş.

Son soruya gelen cevaplardan bazıları ise şu şekildedir;

“Zaman zaman bununla alakalı festivallerinin düzenlenmesi gerek. Geçmişten günümüze gelen kültür varlıklarının tanıtılması ve gösterilmesi gerek. Örneğin eski taş değirmenine ait değirmen çarkı hala duruyor. Mesela o sergilenebilir. Soyut kültürel mirası ait olan göstergeler sergilenebilir, soyut kültür tanıtılabilir. Soyut veya somut hepsi bizim kültür mirasımız. Bunlar halka tanıtılmalı. Geçmişte ekonomik yaşantı büyük ölçüde ev tipi üretimler şeklindeydi. Bunlar topluma tanıtılmalı. Olası bir savaş durumunda toplum eski ilkel hale tekrardan dönebilir. Bu nedenle insanlar hayatta kalabilmeleri için geçmiş yaşantılara dair üretim biçimlerinde öğrenmeli.” D.B.

“Önce kültürel miras tespit edilmeli neyimiz var, neyimiz yok bilmeliyiz. Bunları insanların doğrudan kullanabileceği hale getirmeliyiz. Günümüzde artık her türlü tanıtım, her şekilde yapılabiliyor. Radyo, televizyon, internet ortamında bunlar tanıtılabilir. Bir de yaşamak gerekiyor. Yani insanlar bunu birbirlerini anlatmalı, birbirlerinden görmeliler, örnek almalılar, dinlemeliler, keşfetmeliler.” İ.B.

“Devlet bünyesinde kültürel varlıkların korunması konusunda bir icra organı var. Coğrafi konumumuz itibarıyla çok fazla kültür varlığına sahibiz. Fakat bunlara sıra gelmiyor. Bütçeden ödenek ayrılamıyor. Sıra geldiğinde ümit ediyorum yapılacak. Tanıtılması hususunda da senin gibi gençlere ihtiyacımız var. Üniversitelerde anlatılmalı ve insanlar bilinçlendirilmeli.” E.K.

Sorulan bu sorular ışığında, Delice ilçesinde bulunan kültür varlıklarının yeterince korunamadığı ifade edilmiştir. Korunamamaya ilişkin sebepler ise, yeterli tanıtımın yapılmaması ve bölge halkının varlıklardan haberdar olmaması, bölge halkında eğitim durumuna bağlı olarak yeterli bilincin oluşmamış olması, mali ve teknik yetersizlikler ile koruma teşekkülüne ilişkin donanımlı kimselerin bulunmaması ile ilgilidir. Bölge halkının bu konuda beklentisi, yetkili kimselerce yeterli tanıtımın ve sorumluluk bilincinin aşılmasıdır.

5.2.5. Kültür Varlıklarının Korunması ve Tanıtılmasına İlişkin Yetkili Organların Teşebbüsleri

Çalışmanın bu son bölümünde, yöre halkının yerel yönetimler, özel ve kamu teşekkülleri açısından yetki ve sorumluluklara ilişkin bakış açılarını değerlendirmek amacıyla iki adet soru yöneltilmiştir. Sorular şu şekildedir;

- Delice ilçesi sınırları içerisinde kültürel miras olarak nitelendirilen alanların korunmasına yönelik özel veya kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen faaliyetler var mıdır?

- Yerel yönetimlerin kültürel mirası korumadaki yetki ve sorumlulukları nelerdir? Üzerine düşen görevi yapmaktalar mıdır?

İlk soruya verilen cevaplar şu şekildedir;

“Köylerdeki sit alanlarını kamu teşebbüs olarak örnek gösterebiliriz. Özel bir teşebbüs olarak ise köy derneklerini örnek gösterebilirim hemen hemen her köyde bir köy derneği var. Çeşitli şekillerde toplantılar yapıyorlarmış. Kültürel mirası tanıtacak şekilde, şurada şu var burada bu var, diye anlatıyorlarmış. Yani bölgesel festivaller, küçük çaplı toplantılar kendi içlerinde. Bu çok fazla somut kültürel miras ile alakalı olmayabilir ama soyut kültürel mirasın korunması için kendi çaplarında çabaları var. Somut kültürel mirasa örnek olarak da Tokuş Baba Türbesi’nin bakımını yaptırıyorlar. Bunu örnek verebilirim.” İ.B.

“Maalesef yok.” O.Ş.

“Şu anda öyle bir çalışma yok.” S.Y.

“1990’lara kadar arkadaşlarla kendi aramızda kültürümüzü korumak ve yaşatmak adına neler yapabileceğimiz hususunda tartışıyorduk. Kültür ve yardımlaşma derneğinin kurulmasını teklif ettim. Sıcak bakmamalarına rağmen tek başıma bu derneği kurdum. Ankara’da ‘Delice İlçesi Kültür ve Dayanışma Derneği’ni, 1990 yılında kurdum. 6 ay kadar bu derneği kurmak için uğraştım. Diğer derneklerin tüzüklerinden yararlandım. Çok büyük çaba sarf ettik. Bu kültür derneği ile ayakta durmaya çalışıyoruz. Hemen hemen iki senede bir kendi kültürümüzü yaşatmak için günler tertip ediyoruz, geziler düzenliyoruz. Çabamız gençlerimize eğitim konusunda örnek olmak. Çünkü bu gençler bizim kültürel mirasımıza sahip çıkacak.” O.E.

“Konak için belediyeye müracaatta bulunuldu. Şu an belediyeye devrettiler bu konağı. Belediyede Kültür Bakanlığı’na müracaat etti ve şuan restorasyon çalışmalarına başlamayı düşünüyorlar. Başlamak üzereymiş. Herhangi bir özel teşebbüs yok. Sadece bizler bağıcılığı korumaya çalışıyoruz.” D.B.

Son soruya verilen cevaplar şu şekildedir;

“Küçük bir kasaba olduğu için herhangi bir sıkıntı yaşamıyoruz. Herkes üzerine düşen görevi yapıyor. Biz sadece tespit edip bildirmekle yükümlüyük. Üst birimlerimize. Bunun bildirildiğini düşünüyorum. İlçemizden gerekli taleplerin üst birimlere zamanında ve yerinde bildirildiği kanaatindeyim. Gözlemlerim bu yönde. Fakat üst birimlerinde kendilerince gerekçeleri vardır.” A.H.

“Açıkçası yasal çerçevesini bilmiyorum. Fakat yerel yönetimlere böyle bir yetki ve sorumluluğunu tanımlanmasını öngörüyorum. Yerel yönetimlerin bu doğrultuda ne tür faaliyetler yaptığını bilmiyorum. Fakat dediğim gibi üniversitelerin ilgili alanlarına bir davet yapabilirler. Yani en azından araştırma sonucunda olumlu ve olumsuz bir neticeye ulaşmalılar. Fakat o bölgede bir çömlek küpün çıkartılması da olumlu bir sonuca işaret olmalıdır. Yani yerel yönetimler o bölgenin kazı alanına açılması için bir öncülük yapabilirler.” Y.D.

“Mevcut sit alanlarını vesaire korumak için Kültür Bakanlığı gerekli uydu sistemlerini kurmuş. Diğer yerlerde söylediğim gibi jandarma, emniyet devriye geziyor. Bilhassa küçük yerlerde oto-kontrol de söz konusu. Yani kamu kurumu olarak koruma söz konusu. Teşebbüs edenler yakalanıyor. Çömelek Kaya mevkiinde zaten belediyeye ait sulama havuzu var. Aynı zamanda Delice köylü pazarı da oradadır. Bu nedenle jandarma sürekli devriye atıyor. Orada kazı yapılması şu an mümkün değil. Zaten orada sadece çanak çömlek çıkıyor. Şu an için kayda değer bir şey bulan olmadı yüzeysel olarak Kanalizasyon şebekesi falan bulundu. Karaköse köyünün olduğu yerde Hititlerden kalma bir köy kurulduğu söyleniyor. Irmağın üzerinde de birtakım kulelerin olduğu söyleniyor. Bizim sınırı biraz geçiyor, İnegazi tarafında kalıyor. Şahsi fikrim buradaki bağıcılığın Hitit Devleti döneminden miras kaldığı yönündedir. Çünkü bulunan kalıntılarının şarap saklamak için olduğu aşikâr.” H.A.

Çalışmanın son bölümünde yer alan sorulara verilen cevaplar doğrultusunda, görüşmecilerin kültür varlıklarının korunmasına yönelik yerel yönetimler, özel ve kamu teşebbüsleri tarafından üstlenilmesi gereken yetki ve sorumlulukları yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır. Bu noktada beklenti, söz konusu kültür varlıklarının gün yüzüne çıkartılması ve yeterli koruma düzeyinin sağlanarak halka bilinç duygusunun aşılması yönündedir.

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde var olan tüm kültürel değerlerin, günümüzde korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması önemli bir durumdur. Gelecek nesiller açısından eski kültürel değerlerin aktarılması, onların geçmiş değerlere yönelik eleştirileri ve geliştirme çabaları sonucunda, yeni birikimler meydana getirerek kültür varlığına katkı sağlar. Yapılan çalışma doğrultusunda, Kırıkkale İlinin Delice İlçesinde kültür varlıklarının bilinirliği ve korunması hususunda yeterli bilincin olmadığı ifade edilebilir. Koruma anlayışına ilişkin bilincin toplumsal tabana hâkim olmadığı, mülakat sonuçları neticesinde söylenebilir. Görüşmecilerin ifade ettiği doğrultuda, yerel yönetim birimlerinde yetki ve sorumluluk anlayışının sınırlı veya yetersiz olduğu ifade edilmektedir.

Kültür varlıklarını korumaya ilişkin yapılan araştırmanın sosyolojik bir boyutu olarak ayrıca, halkın kültürel miras anlayışının sadece soyut tanımlamalarda kaldığı; toplumda baskın gelen inanç, gelenekler, adetler, uygulama biçimleri, fikirler vb. birer miras olarak nitelendirildiği söylenebilir. Buna bağlı olarak yakın çevrelerinde gördükleri kültür varlıklarından bir çıkar analizi yapılmaktadır. Örneğin dini inançlar gereği bir kültür varlığı olarak gördükleri, bakımı ve onarımı yapılması istenen eserler cami, türbe, medrese gibi yapılardır.

Coğrafi mekânın ve toplumsal yerin birbirinden ayrılamaz kavramlar olduğu göz önüne alındığında, kültürel mirasın kentsel mekânlardaki yaşam biçimlerini toplumsal ve sosyolojik olarak açığa çıkarttığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda devlet, politika belirleyici olarak, kültür varlıklarının bilinirliği ve korunmasına ilişkin hususlarda aktif rol oynamalıdır. Yerel yönetim birimlerine koruma noktasında daha fazla yetki verilmelidir. Yerel bölgelerde, bilinirliği arttırmaya yönelik tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilerek, özellikle kırsal alanlarda yaşayan kitleler bilgilendirilmelidir. Çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuçlardan en önemlisi ‘halkın neyi koruyacağını bilmemesi’ olmuştur. Delice örneği gibi çeşitli spesifik örnekler çoğaltılabilir. Bu nedenle koruma anlayışına ilişkin atılacak ilk adım kültür varlıklarının listelenmesinin yapılması ve sonrasında bölge sakinlerinin, korunacak envanterler konusunda bilgilendirilmesi olmalıdır. İkinci olarak, kültür varlıklarının nasıl korunacağına ilişkin yöntemin belirlenmesi gerekir. Bu aşamada kentsel planlamalar, özellikle taşınmaz kültür varlıklarının konum ve durumlarına uygun olarak hazırlanmalı ve faaliyete geçirilmelidir. Aynı zamanda kentsel rant gibi, kültürel varlıkların akıbetini sekteye uğratabilecek durumların ortadan kaldırılması gereklidir.

Kültür varlıklarının korunması üzerine bir diğer öneri ise, yerel vakıf ve toplulukların desteklenmesi olabilir. Belirli bir zümreye ithaf etmeksizin, bölgesel ölçekte kültür varlıklarını koruma ve yaşatmaya yönelik eylem gösteren yerel topluluklar devlet tarafından desteklenmelidir. Aynı zamanda kültürel mirasın önemi ve korunmasına ilişkin sorumluluk bilinci, eğitim evresinin her döneminde kitlelere iletilmelidir. Kültürel mirasın geçmiş ve gelecek arasında köprü kuran bir bağlantı ve tarihin tozlu raflarında kalamayacak kadar değerli olduğu bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- AHUNBAY, Zeynep (2009), **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, Yem Yayınları, İstanbul.
- AHUNBAY, Zeynep (2019), **Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri**, Yem Yayınları, İstanbul.
- AKÇA, Saniye (2017), “*Kültürel Miras Yönetimi; İstanbul Tarihi Yarımada Örneği Değerlendirme ve Öneriler*”, **İdealkent Dergisi**, S.22(8), ss.577-596.
- ALGREEN-USSING, Gregers, HASSLER, Uta ve KOHLER, Niklaus (2004), “*Urban Life Cycle Analysis And The Conservation of The Urban Fabric*”, **SUIT Position Paper**, S.6, ss.1-7.
- ALTIN, Yakup (2010), **Her Yönüyle Delice**, Belen Yayıncılık, Ankara.
- ATİNA TÜZÜĞÜ (1931), http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2020).
- BİNARK, İsmet (2015), **Kültür ve Din Dinin Toplum Bütünleşmesindeki Yeri**, Zahir Yayınları, İstanbul.
- CURAOĞLU, Füsün ve SİPAHİOĞLU, Deniz (2002), “*Kent Kimliğinin Belirlenmesinde Pişmiş Toprak Yapı Malzemelerinin Kullanımı: Eskişehir Kenti Örneği*”, **2. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Yayınları, Eskişehir, ss.25-29.
- DAĞISTAN ÖZDEMİR, Melike Z. (2005), “*Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış*”, **Planlama Dergisi**, S.1, ss.20-25.

- DELİCE, Mustafa (2016), **Türkmenlerin Kadim Yurdu Delice**, Serencam Yayınevi, Konya.
- GÖKALTUN, Emrah (2010), “*Tuğla Yüzeyle Binalar Kent Kimliğini Belirleyici Öğelerden Birisi Olabilir mi?: Eskişehir Örneği*”, **İdealkent Dergisi**, S.1, ss.126-137.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman (2018), “*Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras*”, **Erdem Dergisi**, S.75, ss.101-120.
- HARKIN, Michael (1995), “*Modernist Anthropology and Tourism of The Authentic*”, **Annals of Tourism Research**, S.22(3), ss.650-670.
- ICOMOS (1994), **Nara Özgünlük Belgesi**, Nara Özgünlük Konferansı, Nara.
- KARPUZ, Haşim (1990), “*Eski Eser ve Anıtların Korunmasında Halkın Eğitimi*”, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.34(1-2), ss.405-408.
- KELEŞ, Ruşen (2006), “*Kent ve Kültür Üzerine*”, **Mülkiye Dergisi**, S.29(246), ss.9-18.
- KÜRKÇÜOĞLU, Eren (2010), “*İdeal Arayışında Bir Dönüm Noktası: Yıldız Şehirler*”, **İdealkent Dergisi**, S.1, ss.78-95.
- MUMFORD, Lewis (2014), “*What is a City?*”, **Deensharp Files**, https://deensharp.files.wordpress.com/2014/08/mumford-what-is-a-city_.pdf (Erişim Tarihi: 09.11.2020).
- OĞUZ, Öcal (2007), “*UNESCO, Kültür ve Türkiye*”, **Milli Folklor Dergisi**, S.19(73), ss.5-11.
- ÖKSÜZ KUŞÇUOĞLU, Gizem ve TAŞ, Murat (2017), “*Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi**, S.2(1), ss.58-67.
- ÖZDEMİR, Eylem (2010), “*Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekanın Çözümlemesi*”, **İdealkent Dergisi**, S.1, ss.44-77.
- ÖZKARTAL, Zeki (2015), “*Bir Kültürel Mirasımız: Isparta Yıllankırkan Çeşmesi*”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, S.8(15), ss.26-36.
- RUKANCI, Fatih (2018), “*Kültürel Mirasın Gelecek Kuşaklara Aktarılması ve Tanıtımında Yazma Eser Kütüphaneciliği*”, **Erdem Dergisi**, S.74, ss.99-116.
- TAPAN, Mete (1998), “*İstanbul’un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri*”, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık** (Ed. Yıldız Sey), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss.75-88.
- TUNÇER, Mehmet (2006), “*Anadolu’da Yeniden Kentsel Rönesans*”, **Sanat ve Kent**, <http://www.tayproject.org/texts/SanatveKent.html> (Erişim Tarihi: 09.11.2020).
- TUNÇER, Mehmet (2017), **Dünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- TÜRKİYE ÇEVRE SORUNLARI VAKFI (1999), **Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.
- UNESCO (1972), **Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi**, Unesco Yayını, Paris.
- VENEDİK TÜZÜĞÜ (1964), http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2020).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası** (18.10.1982 tarih ve 17863 sayılı Resmi Gazete).
- Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi** (08.08.1999 Tarih ve 23780 sayılı Resmi Gazete)
- 2863 sayılı **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu** (21.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazete). <http://www.delice.gov.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 03.08.2020).
- <http://www.sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 03.08.2020).
- <https://kirikkale.ktb.gov.tr/TR-172542/delice.html> (Erişim Tarihi: 03.08.2020).
- <https://kirikkale.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=12> (Erişim Tarihi: 03.08.2020).
- <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2020)